

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Boekbespreking van: Handel en diplomatie

Faber, J.

Citation

Faber, J. (1991). Boekbespreking van: Handel en diplomatie. *Acta Politica*, 26: 1991(4), 491-494.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449915>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449915>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

teneinde het machtsverevenwicht niet te schaden, wordt in het tweede deel toegelicht. De rol van de EPS bij de CVSE wordt uit de doeken gedaan, en er zijn hoofdstukken over Europees optreden (soms in WEU-verband) in het Midden-Oosten en elders in de wereld. De WEU zelf is onderwerp van een beschouwing, en het boek wordt afgesloten met een overzicht van de jongste ontwikkelingen na het einde van de Koude Oorlog.

De internationale problemen waar de EPS een rol heeft gespeeld komen ook aan de orde in *Die Europäische Politische Zusammenarbeit in den achtziger Jahren*, een bundel met een wat zorgelijker toon waar het gaat om de beoordeling van de EPS. Het grootste deel van dit boek, dat één van de nuttige produkten is van de Trans European Policy Studies Association (Tepsa), bevat feitelijke beschrijvingen van de ontwikkeling van de EPS, de instituties die erbij horen, de manier waarop de consultaties plaatsvinden, wat er zoal komt kijken bij het Voorzitterschap, hoe het EPS-secretariaat werkt en wat de rol van de Europese Commissie bij één en ander is. Daarna worden de verschillende internationale fora waar de EPS optreedt belicht in hoofdstukken over het met een stem spreken in crises, de out-of-area optredens en het bestrijden van terrorisme. Na een bijdrage over de vraag hoe nationale regeringen zich aanpassen aan de EPS, en een hoofdstuk over nog te onderzoeken problemen, volgt de reeds genoemde theoretische verhandeling van Weiler en Wessels. De bundel wordt besloten door een slotbeschouwing door de drie redacteuren en een chronologie van de EPS 1969-1989, die in meer dan honderd bladzijden alle data, waarop EPS-activiteiten werden ondernomen, kort beschrijft. Alleen al deze chronologie maakt het boek als naslagwerk bijzonder waardevol, maar ook de hoeveelheid informatie in de eerdere hoofdstukken is indrukwekkend.

De bundel is in de zomer van 1989 afgerond, zodat de val van de Berlijnse Muur en de overige ontwikkelingen in Oost-Europa niet in deze beschouwingen worden betrokken (maar de Tepsa publiceert regelmatig en wij kunnen een volgend boek spoedig tegemoet zien). Het proefschrift van Pijpers gaat in de conclusies wel in op de implicaties van deze ontwikkelingen voor de EPS, waarbij vastgesteld wordt dat zowel de Sovjetunie als de Verenigde Staten nog steeds de twee supermogendheden zijn, en dat de bipolaire aard van het internationale politieke systeem vooreerst niet is aangetast. De schrijver wijst erop dat de politicoloog niet zo snel van zijn of haar theoretische geloof dient te vallen, en dat de waan van de dag vermeden dient te worden, waar het gaat om het analyseren van langlopende verschijnselen. Zolang de Verenigde Staten betrokken blijven bij de veiligheid van West-Europa en zolang de Sovjetunie haar voormalige vazallen niet wenst te zien deelnemen aan de NAVO, gaan de voorwaarden die Pijpers constateert, waaronder de EPS niet uit zal groeien tot een (h)echt veiligheidsbeleid, nog op. Indien deze voorwaarden ook nu nog steeds opgaan, dan zou men de verwachtingen over de uitkomst van de thans lopende intergouvernementele conferentie over de Europese Politieke Unie niet te hoog moeten stellen. Maar als deze voorwaarden in de percepties van de besluitvormers van de EPS thans gewijzigd zijn, dan moet het dit jaar nog blijken: 'can they, even if they have to?'

R. Riemersma

P.A.G. van Bergeijk, **Handel en Diplomatie**. Dissertatie R.U. Groningen, 1990.

De vraag of een langduriger toepassen van economische sancties tegen Irak de regering van dat land niet zou hebben gedwongen de militaire bezetting van Koeweit op te heffen, lijkt als gevolg van de operatie 'Desert Storm' vooralsnog een academische vraag te blijven. Een antwoord op deze vraag kan worden ontleend aan het boek van Van Bergeijk, waarin verslag wordt gedaan van onderzoek naar de wisselwerking tussen Internationale Politieke en Economische Betrekkingen (IPB op IEB). De opzet van deze studie is exceptioneel helder en duidelijk, en nodigt als zodanig uit tot het stellen van vele vragen aangaande het gepresenteerde onderzoek. Deze studie kan derhalve worden beschouwd als een belangrijke bijdrage aan de wetenschappelijke discussie over de relatie tussen IPB en IEB.

In het eerste hoofdstuk wordt de wetenschappelijke relevantie van de studie naar de bovengenoemde wisselwerking uiteengezet. Hoofdstuk 2 beschrijft de ontwikkeling van de economische studie van internationale betrekkingen vanaf de voor-klassieke periode (vanaf ± 1700). Uit deze beschrijving valt op te maken dat de economische studie van internationale betrekkingen zichzelf heeft gezuiverd van niet-economische elementen, maar niet volledig. Er blijven natuurlijk altijd zonderlinge individuele wetenschappers, die proberen over de grenzen van hun eigen vakgebied heen te kijken. In de volgende 4 hoofdstukken wordt de wisselwerking tussen IPB en IEB nader bestudeerd als twee gescheiden onderwerpen, namelijk de invloed van IPB op IEB (hfdst. 3 en 4) en de invloed van IEB op IPB (hfdst. 5 en 6). Voor ieder onderwerp wordt eerst een theoretisch model gepresenteerd, dat een verklaring bevat voor het onderwerp. Vervolgens wordt het theoretisch model vertaald in een empirisch model, dat daarna met behulp van data wordt getoetst. Het proefschrift eindigt met een afsluitend hoofdstuk, waarin een samenvatting en de belangrijkste conclusies worden gepresenteerd.

Het gekozen theoretisch model in zowel hoofdstuk 3 als hoofdstuk 5 is een keuze-model, dat is gebaseerd op de assumptie van nutsmaximalisatie onder onzekerheid. Het theoretisch model in hoofdstuk 3 heeft betrekking op een land dat twee soorten goederen produceert en daarmee handel drijft met het buitenland, onder de randvoorwaarden van een gegeven ruilvoet en een onzeker handelsvolume. Het handelsvolume kan variëren van 0 (=autarkie) tot maximaal (=volledige vrijhandel). Coöperatieve en conflictueuze interacties tussen staten worden verondersteld, respectievelijk, een positief en een negatief effect uit te oefenen op het volume van hun onderlinge handel. Onzekerheid over de aard en intensiteit van de te verwachten politieke interacties tussen staten creëert onzekerheid over de te realiseren onderlinge handel. Onder deze onzekerheid dient een keuze te worden gemaakt ten aanzien van de optimale productiecombinatie van beide soorten goederen.

Ten aanzien van het al dan niet toepassen van economische sancties door een staat met betrekking tot een andere staat, is een soortgelijke theoretische verkla-

ring opgesteld in hoofdstuk 5. In dit theoretisch model bestaat onzekerheid over de effectiviteit van het dreigen met economische sancties in termen van het al dan niet uitvoeren van de gewenste gedragsverandering door de opponent. Deze onzekerheid wordt verondersteld afhankelijk te zijn van de schade van economische sancties aan het handelsvolume tussen twee staten.

Beide theoretische modellen leveren toetsbare hypothesen op, onder andere dat een beter (slechter) bilateraal diplomatiek klimaat leidt, *ceteris paribus*, tot een groter (kleiner) handelsvolume. De wiskundig afgeleide optimale keuzecombinatie voor ieder theoretisch model is echter identiek aan de vooronderstellingen, waarop het theoretisch model is gefundeerd. Zoals de auteur zelf ook al aangeeft: het konijn, dat eerst in de hoed wordt gestopt, komt er na enig gegoochel later weer uit. Nu doet zich de vraag voor of de te onderzoeken hypothesen dienen te worden *verklaard* of te worden *getoetst*. Indien ze moeten worden verklaard, dan staat het theoretisch model centraal en zullen de vooronderstellingen, waarop het theoretisch model is gebaseerd, nader onderzocht moeten worden; bij voorbeeld, of de internationale relatieve prijs inderdaad zodanig verschilt van de binnenlandse relatieve prijs als is verondersteld in hoofdstuk 3. Echter, in de dissertatie wordt niet de vraag gesteld 'waarom leidt een beter diplomatiek klimaat tot een groter handelsvolume?', maar wordt de vraag gesteld 'leidt een beter diplomatiek klimaat tot een groter handelsvolume?'. Deze vraag heeft betrekking op toetsen van de geldigheid van de hypothese en niet op verklaren van de hypothese. En als zodanig staan de onderzochte hypothesen los van het gepresenteerde theoretisch model, dat immers een verklaringsoogmerk heeft.

De invloed van IPB op IEB is voor paren van landen nader empirisch onderzocht in hoofdstuk 4. Het gehanteerde model is het door Tinbergen in 1962 gepresenteerde zwaartekrachtmodel voor de verklaring van het volume van de export van land *i* naar land *j*. De auteur toont zich bewust van de beperkingen van het model, maar kiest er toch voor, op grond van overwegingen als eenvoud, acceptatie van het model in de literatuur en empirische bruikbaarheid. De onafhankelijke variabelen in het zwaartekrachtmodel (het Bruto Nationaal Produkt van ieder land, de omvang van de bevolking van ieder land, en de onderlinge geografische afstand tussen de betrokken landen) zijn echter zogenaamde 'proxies' van de theoretische variabelen (namelijk vraag en aanbod van binnenlandse en buitenlandse goederen en diensten, en binnenlandse en buitenlandse prijsverhoudingen). Of de gehanteerde onafhankelijke variabelen valide operationalisaties zijn van de theoretische variabelen, of concepten in het theoretisch model is een open vraag. De toetsing van het empirisch model met behulp van cross-sectie data geeft hierop geen antwoord. De cross-sectie data hebben betrekking op een veertigtal landen, en zijn verzameld om het volume van de wederzijdse handel binnen ieder paar van deze landen in 1985 te verklaren. Het geschatte model voor bilaterale handel (gebaseerd op $40 \times 39 = 1560$ handel-relaties-267 nulstromen=1293 werkelijke handelstromen) bevat voor alle onafhankelijke empirische variabelen geschatte coëfficiënten met correcte tekens (+ of -; overeenkomstig de theoretische verwachtingen), die significant van 0 verschillen. Wederzijdse conflicten en wederzijdse samenwerking blijken inderdaad respectievelijk een ne-

gatief effect en een positief effect op het handelsvolume tussen 2 landen te hebben.

Indien het model opnieuw wordt geschat voor ieder van de veertig landen en een willekeurig ander land ($N=39$), waarbij het bilaterale handelsvolume is gesplitst in import- en exportvolume, ontstaat een ander beeld. Van de veertig geschatte exportvergelijkingen bevatten er slechts acht een significante coëfficiënt ($p \leq 0.05$) voor het effect van conflicten en/of samenwerking. Van de veertig geschatte importvergelijkingen bevatten er ook slechts acht een significante coëfficiënt voor het effect van conflicten en/of samenwerking. De vraag dient zich nu aan of de bovengenoemde algemene effecten van conflict en samenwerking op bilaterale handelsvolumes geen data-artefacten zijn, als gevolg van aggregatie van effecten binnen twee verschillende populaties van landen. Onder de veertig onderzochte landen bevindt zich een groep van 32 landen, waarvoor geldt dat samenwerking en/of conflicten *geen* effect heeft op hun bilaterale exporten of importen, en er bevindt zich een groep van acht landen, waarvoor geldt dat samenwerking en/of conflicten *wel* effect heeft op hun bilaterale exporten of importen. Hierdoor rijst het vermoeden dat conflict en/of samenwerking alleen invloed uitoefent op de bilaterale handel van een aantal specifieke landen. Nader onderzoek is dan ook vereist. Uit de geschatte export- en importvergelijkingen blijkt, dat als samenwerking en/of conflicten effect heeft op exportvolumes en importvolumes van landen, dit specifiek geldt voor, respectievelijk, landen met markteconomieën en landen met centraalgeleide economieën. Dit betekent dat het diplomatieke klimaat invloed heeft op de selectie van landen, waarheen landen met een markteconomie exporteren en waaruit landen met een centraalgeleide economie importeren.

De invloed van IEB op IPB is empirisch onderzocht voor paren van landen, waarin (economische) sancties zijn toegepast in de periode 1946-1983, in hoofdstuk 6 ($N=91$). De afhankelijke variabele is dichotoom, namelijk 0 voor geen succes en 1 voor wel succes, in de zin van teweegbrengen van de gewenste gedragsverandering bij de 'sanctie-ontvanger' door de 'sanctienemer'. De onafhankelijke variabelen met een significant effect omvatten zowel continue variabelen (proportionele handelsverbondenheid) als discrete variabelen (sanctieduur, politieke instabiliteit binnen de sanctie-ontvanger, en reputatie van de sanctienemer). Het geschatte non-lineaire kansmodel voorspelt in 83% van de gevallen de correcte uitkomst. Economische sancties leiden tot succes bij: een hoge proportionele handelsverbondenheid van de 'sanctie-ontvanger' met de 'sanctienemer', politieke instabiliteit binnen de 'sanctie-ontvanger', een goede reputatie c.q. geloofwaardigheid van de 'sanctienemer', en een relatief korte periode waarin de sanctie werd toegepast.

De niet-beantwoorde vraag, die aan het begin van deze bespreking is gesteld, kan op basis van de bovengenoemde resultaten met een duidelijk *neen* worden beantwoord. De duur van de economische sancties tegen Irak liep steeds verder op, waardoor de kans dat deze onsuccesvol zouden zijn toenam. Het beginnen van de operatie 'Desert Storm' door de geallieerden tegen de Iraakse bezetting van Koeweit, was dan ook de volgende stap om de kans op succes (uitvoering van de VN-resoluties) te vergroten.

Deze dissertatie nodigt uit tot het stellen van vele vragen, onder andere ook of de in de geschatte vergelijkingen vervatte causale verklaringen wel zogenaamd Granger-causaal zijn. Immers, de gebruikte data zijn als cross-sectie data gebruikt, terwijl ze afkomstig zijn uit tijdreeksen. Deze en eerder gestelde vragen vormen geen kritiek op dit proefschrift, maar dienen opgevat te worden als onderwerpen voor verder onderzoek. Dit proefschrift draagt op zeldzame wijze kennis en inzicht inzake de relatie tussen IEB en IPB over aan de lezer; de studie is helder van opzet, duidelijk geschreven, en theoretisch en empirisch duidelijk uitgelegd. Er bestaan geen onduidelijkheden over de gehanteerde concepten en hun definities. Discussies over wat de auteur heeft bedoeld zijn eigenlijk al bij voorbaat uitgebannen. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid van een vruchtbare discussie over, en verder onderzoek naar, de relatie tussen IEB en IPB.

J. Faber

Zeev Maoz, **Paradoxes of war. On the art of national selfentrapment.** Boston: Unwin Hyman 1990.

Het idee dat sociale problemen, zoals geweld en oorlog, milieuvervuiling, onderontwikkeling en honger, in de wereld zijn gekomen omdat sommige mensen slecht, incompetent of onwetend zijn, is aantrekkelijk, omdat een eenvoudige remedie wordt geïmpliceerd: vervang incompetenten en verwijder de slechteriken. Deze zienswijze op het ontstaan van sociale problemen verklaart echter niet, waarom slechte/incompetente/onwetende mensen soms ook zichzelf zoveel schade berokkenen. De geboden verklaring werpt evenmin licht op de vraag waarom, ondanks vooruitgang, voortgaande civilisatie, onderwijs voor iedereen, investeringen in sociaalwetenschappelijk onderzoek etc., er nog steeds zulke mensen zijn en waarom zij sociale problemen teweeg kunnen brengen. De overweldigende ervaring is immers dat, hoe ingrijpend de maatschappij ook lijkt te veranderen, er toch veel gelijk blijft, waaronder de sociale problemen die zijn genoemd. Sommige verklaringstypen impliceren dat sociale problemen uit een niet-menselijke orde voortkomen. Gebruikers van metaforen die aan de natuur zijn ontleend, zeggen eigenlijk: niet wij, of de sociale orde die wij vormen, maar de natuur is de bron der ellende: geweld 'golft' zoals het water van de zee, gelijk de temperatuur 'schommelt' ook de conjunctuur met soms diepe dalen, oorlogen hebben 'oorzaken' en 'breken uit', zoals dat ook met epidemieën het geval is, een veldslag krijgt de naam 'Desert Storm', en wordt niet door mensen maar door 'desert rats' uitgevochten.

Toch weet nu vrijwel iedereen dat dit soort metaforen en benamingen produkten zijn van fantasie, dat zij met 'de natuur' en met 'verklaren' niets uitstaande hebben. De theorie van rationele besluitvorming, in het bijzonder in haar scherpste vorm, die inzake maximalisering van verwacht nut, gaat er daarentegen van uit dat mensen als rationele besluitvormers te werk gaan, dat wil zeggen dat

zij uit een door hen opgestelde verzameling alternatieven die mogelijkheid kiezen waarvan zij het meeste voordeel verwachten. Maoz zoekt oorzaken van sociale problemen (hier: oorlog) eveneens in besluiten die mensen nemen. Hij moet van naturalisme in gedragsonderzoek niets hebben. Maar hij neemt ook afstand van de theorie over rationele besluitvorming. De auteur stelt zich ten doel gevallen te verklaren, waarin actoren uitkomsten oproepen die zij juist niet wensen. Zij lijken dus te handelen in strijd met de theorie inzake maximalisering van verwacht nut. In zijn boek breken oorlogen uit *omdat* betrokkenen de vrede willen bewaren, oorlogen escaleren *omdat* partijen zich hebben voorbereid op een beperkte oorlog van korte duur, en winnaars blijken achteraf verliezers, verliezers achteraf winnaars te zijn *omdat* zij wonnen, respectievelijk verloren. De actoren die Maoz opvoert doen hun uiterste best, nemen heel verstandige beslissingen die bovendien in een vrijwel algemeen aanvaarde theorie over internationale betrekkingen zijn gefundeerd, maar bereiken desondanks het tegendeel van wat zij willen of beogen. Juist omdat zij zo verstandig handelen verdwalen ze grandioos, reizen ze naar het noorden terwijl ze naar het zuiden willen. Maoz gebruikt voor deze gevallen het woord 'paradox'.

In zijn 'paradoxen' van de oorlog roepen private deugden van besluitvormers, zoals voorzichtigheid, een vooruitziende blik en grondige (voorbereiding der) besluitvorming, een publiek kwaad dat zij niet wensen, oorlog, in het leven. Hier gaat het dus niet om de onzichtbare hand van de Schotse moraalfilosofen, die private ondeugden omzet in een maatschappelijk goed, maar om een onzichtbare vuist die verstandig handelen transformeert tot opperste dwaasheid. In feite worden zijn actoren overweldigd door de door hen niet voorziene uitkomsten waartoe hun interacties met anderen leiden.

Maoz erkent dat niet alle oorlogen paradoxaal zijn, maar er zijn zoveel soorten paradoxen met oorlog verbonden, dat weinige gevallen er geheel vrij van zijn. De auteur definieert 'paradox' als een antinomie, of contradictie, tussen (rationeel gefundeerde) verwachtingen en gedraguitkomsten. De paradoxen van Maoz liggen dus in het gebied 'thought', 'action' en 'outcome', waarbij 'expectations' als oorzaak van gedrag en gedrag als oorzaak van de contradictoire uitkomst worden gezien. De auteur definieert helder, en gevalstudies dienen als illustraties van zijn paradoxen. Maar hij zegt weinig over de omstandigheden waaronder mensen de weg kwijt raken in een spelboom en ook voortgaan op het verkeerde pad. Een expliciete gedragstheorie, die als alternatief voor nutsmaximalisatie kan dienen, ontbreekt echter. Gedragsexperimenten hebben inderdaad vele voorbeelden opgeleverd van systematische inbreuken op de theorie inzake nutsmaximalisatie, in het bijzonder op het gebied van risiconemend gedrag. Uit experimenten blijkt dat actoren verdwalen in een spelboom, doordat lokale gedragsversterkingen, op knooppunten van besluitname, de volgende stap bepalen. Zulke actoren verliezen de eindbestemming die zij kozen op het moment van het begin van hun reis, dat wil zeggen hun doeleinden, uit het oog. Zij leren pas achteraf, bij aankomst, waar ze terecht zijn gekomen. Op elk beslispunt wordt een keuze gemaakt, die vervolgens positief of negatief wordt versterkt, hetzij door de natuur, hetzij door gedrag van anderen. Deze gang van zaken is niet verbazingwekkend.